

cech i próba zdefiniowania ich tendencji rozwojowych. Ze względu na językoznawczy charakter pracy autor zrezygnował z szerszego historycznego opisu regionu, odsyłając czytelnika do odpowiednich opracowań historyków i badaczy osadnictwa. W niektórych miejscach jednak zasygnalizowano istotne czynniki pozajęzykowe kształtujące południowocieszyńskie antroponimy.

Recenzowana monografia daje szeroką panoramę ewolucji, jakiej uległ zasób nazw własnych z obszarów południowej części Śląska Cieszyńskiego na przestrzeni prawie 200 lat. Autor ujmuje wszystkie istotne punkty na tej panoramie i dokonuje dogłębnej analizy materiałowej. Analizując rozwój struktury nazwisk wybranego subregionu, autor posłużył się przede wszystkim metodą badań historycznojęzykowych. Cały okres został rozdzielony na cztery fazy (I faza lata 1671–1704, II – 1777–1799, III – 1825–1856 oraz IV zamyka się w latach 1866–1904). W każdej z nich badane były występujące wtedy cechy językowe antroponimów, ich natężenie, a także porównywane z natężeniem (lub nieobecnością) tychże cech w pozostałych fazach.

Obserwując budowę morfematyczną nazwisk w poszczególnych okresach historycznych, J. Lipowskiemu pomyślnie udało się określić cechy słowotwórcze antroponimów, które świadczą o ich przemianach. Szczególną wartością rozprawy jest połączenie metody badań diachronicznych z elementami opisu synchronicznego nazwisk. Punktem wyjścia monografii jest słowotwórczy i słowotwórczo-semantyczny opis antroponimów. Autor uwzględnił również sposoby analizy antroponimów zastosowanych przez swoich poprzedników: S. Rosponda, I. Bajerowej, M. Magdy-Czekaj, K. Skowronek, H. Borka, J. Bubaka, J. Mączyńskiego.

Moim zdaniem niezwykle skuteczne w badaniach nad ewolucją nazwiskotwórczą było zastosowanie przez autora również metody statystycznej, za pomocą której najlepiej można opisać antroponimie subregionu w poszczególnych etapach jej rozwoju. Jako kolejny niewątpliwy atut recenzowanej książki wymienię analizę pisowni nazwisk, co daje możliwość utworzenia kompleksowego wizerunku funkcjonowania zasobów *nomina propria* południowej części Śląska Cieszyńskiego.

W monografii prezentowano także wiele słowiańskich, a mianowicie czeskich oraz polskich badań onomastycznych, których aspekt socjologiczny zawsze był priorytetowy. Autor przytacza więc bogate tradycje i zdobycze w dziedzinie socjoonomastycznych badań na tle multikulturowego subregionu stymulowanych różnorodnymi ekstralingwistycznymi czynnikami sprawczymi: głębokiej wiedzy kulturowo-historycznej, historii materialnej i duchowej, historii socjalnej, wiedzy historyczno-ekonomicznej, tradycji narodowych i rodzinnych, zwyczajów ludowych, specyfiki procesów etnomigracyjnych, sytuacji demograficznej itd. Wszechstronne zbadanie w ujęciu diachronicznym procesów transformacyjnych antroponimów mieszkańców Śląska Cieszyńskiego w książce Jaroslava Lipowskiego zdecydowanie sprzyja zarówno efektywnej współczesnej polityce językowej, jak i ekologii leksyki proprialnej na pograniczu polsko-czeskim.

Reasumując, recenzowana praca Jaroslava Lipowskiego niewątpliwie stanowi cenną pozycję nie tylko we współczesnym językoznawstwie polskim.

Oleh Belej

Ljiljana Šarić, Wiebke Wittschen, *Rječnik sinonima hrvatskoga jezika*, Zagreb 2008, Naklada Jesenski i Turk, ss. 1006.

Rječnik sinonima hrvatskoga jezika, autorstwa dwóch kroatystek Ljiljany Šarić i Wiebke Wittschen, jest pierwszym słownikiem synonimów języka chorwackiego. Co ciekawe, mimo że słownik został wydany w 2008 r. w Zagrzebiu przez Wydawnictwo Jesenski i Turk, obie autorki związane są z zagranicznymi ośrodkami slawistycznymi: Ljiljana Šarić z Uniwersytetem w Oslo, a Wiebke Wittschen z Uniwersytetem w Oldenburgu. Właśnie Uniwersytet w Oldenburgu był współwydawcą, obok wydawnictwa Neretva, zeszytu próbnego omawianego dzieła, który pod nazwą *Rječnik sinonima* ukazał się roku 2003.

Słownik zawiera Spis treści (s. 5), Przedmowę (s. 7), Wstęp (s. 9–10), Układ słownika i sposób korzystania z niego (s. 11–23), Słownik (s. 25–560) oraz Indeks (s. 561–1006).

Autorki przychylają się do twierdzenia o braku pełnej synonimii wyrazów, wobec czego słownik, pomimo tytułu, zawiera spis wyrazów bliskoznacznych języka chorwackiego. Dobór materiału leksykalnego dokonany jest na podstawie frekwencji użycia wyrazów. Publikacja zawiera więc wyrazy powszechnie używane, a terminologia specjalistyczna, archaizmy, regionalizmy, poetyzmy czy wyrazy żargonowe są ograniczone do ilości, w jakiej występują w języku powszechnym.

Kryterium selekcji wyrazu hasłowego jest również częstość użycia, a także neutralność stylistyczna, szerokość znaczenia oraz liczba znaczeń pobocznych danego leksemu. O kolejności synonimów zgrupowanych wokół wyrazu hasłowego decydowała semantyczna bliskość z tym wyrazem. W ciągu synonimicznym autorki oddzielają leksemy bliższe pod względem znaczenia przecinkiem, a bardziej oddalone średnikiem. W przypadku wyrazów wieloznacznych poszczególne ciągi synonimiczne oznaczane są kolejnymi numerami. Frazeologizmy oraz kolokacje również są tu wyrazami hasłowymi, konstytuującymi ciąg semantyczny. Niektóre hasła mogą ponadto zawierać definicje poszczególnych wyrazów lub ciągów wyrazów, ograniczenia ich użycia oraz przykładowe konteksty.

Słownik zawiera też kwalifikatory, które informują m.in. o wartości stylistycznej, czasowych ramach użycia, dziedzinie, z jaką związany jest dany wyraz. Odnośniki znajdujące się w słowniku odsyłają do poszczególnych haseł lub ciągów synonimicznych.

Wyrazy hasłowe opatrzone są też kwalifikatorami oznaczającymi informację gramatyczną, tj. rodzaj dla rzeczowników, aspekt dla czasowników i informację o części mowy dla pozostałych wyrazów.

Drugą część słownika stanowi indeks, który zawiera wszystkie wyrazy z ciągów synonimicznych zgrupowanych wokół wyrazu hasłowego części słownikowej. Nie znajdziemy tam jednak samych wyrazów hasłowych.

Porządek wyrazów hasłowych w części słownikowej i indeksie jest alfabetyczny.

* * *

Słownik jest dziełem autorskim, co pozwoliło na maksymalne ujednolicenia, spójność metodologiczną oraz ograniczenie charakterystycznych dla tego typu słowników powtórzeń jednakowych ciągów synonimicznych. Autorki nie uniknęły jednak błędów, szczególnie jeśli chodzi o użycie odpowiednich kwalifikatorów. Niektóre z wyrazów odnotowywane przez słowniki jednojęzyczne lub inne prace jako regionalizmy, w *Rječniku sinonima* klasyfikowane są jako kolokwializmy. Przykładem tego jest wyraz „đuvegija” oznaczany jako regionalizm i w *Rječniku hrvatskoga jezika* (1996) autorstwa V. Anicia oraz w *Rječniku hrvatskoga jezika* (2000) pod red. J. Šonje. Inny wyraz: „špoža”, który w ogóle nie figuruje w obu chorwackich tezaurusach, wymieniony jest jako regionalizm w monografii I. Lukežić *Govori otoka Klane i Studene* (1998). Wyraz „karota”, również uznany przez autorki za kolokwializm, Anić opisuje jako regionalizm, natomiast słownik pod redakcją Šonje nie odnotowuje go w ogóle.

W niektórych przypadkach nie ma odpowiednich kwalifikatorów, na przykład w wyrazie „sintozor”, który w słowniku Anicia określany jest jako archaizm i wyraz rzadko używany.

Zaznaczyć należy, że chorwacka leksykografia, pomimo bardzo bogatej, sięgającej renesansu tradycji, znacznie ucierpiała w okresie puryfikacji i kształtowania standardu językowego w latach dziewięćdziesiątych ubiegłego stulecia, co niewątpliwie rzutowało na opracowanie tezaurusów języka chorwackiego, między innymi na pojawianie się w nich niezgodności.

Rječnik sinonima hrvatskoga jezika opiera się nie tylko na istniejących już dziełach leksykograficznych, ale też sięga do korpusów językowych, co sprawia, że znajduje się tam słownictwo niezawarte w tezaurusach, co jest dużą zaletą słownika. Do takiego słownictwa należy między innymi specjalistyczna leksyka, na przykład z dziedziny zoologii i botaniki. Inną zaletą słowni-

ka jest umieszczenie w nim ciągów semantycznych utworzonych wokół nieodmiennych części mowy, tj. wybranych spójników, partykuł, przyimków i wykrzykników. Ciągi odnoszące się na przykład do spójników bywają bardzo rozbudowane, poparte wieloma przykładami obejmujące koniunkcję na poziomie frazy oraz zdania.

Rječnik sinonima hrvatskoga jezika Ljiljany Šarić i Wiebke Wittschen niewątpliwie stanowi znaczny wkład w chorwacką leksykografię. Wypełnia on lukę w praktyce leksykograficznej tego obszaru językowego, przedstawiając bogaty, dobrze metodologicznie opracowany materiał. Koncepcja i układ słownika budowane są według wzorców leksykografii europejskiej. Publikacja ta jest również nieoceniona dla slawistów oraz studentów wyższych lat studiów kroatystycznych jako pomoc dydaktyczna.

Sybilla Daković

Jolanta Tambor, *Mowa Górnolęzaków oraz ich świadomość językowa i etniczna*, Katowice: Wydawnictwo Uniwersytetu Śląskiego 2006, ss. 316.

Monografia składa się z trzech części, z których pierwsza, zakrojona i zrealizowana z wielkim rozmachem, traktuje o świadomości etnicznej mieszkańców Górnego Śląska. Przedmiotem zainteresowania Autorki są przede wszystkim poglądy badaczy-nielingwistów na zakres identyfikacji Górnolęzaków ze swym regionem. Przygotowuje ona w ten sposób grunt do właściwych badań językowych, których wyniki zawarte są w najobszerniejszej, drugiej części książki, poświęconej opisowi stanu dialektu górnośląskiego. W części trzeciej Autorka analizuje wizerunek Ślązaka, stosując metodę badań kognitywnych.

Jolanta Tambor wykonała ogromną pracę. Potraktowała temat bardzo szeroko, objęła swoim zainteresowaniem nie tylko język, względnie gwarę z jej strukturą i funkcjonowaniem, ale i całą otoczkę tych pojęć, szeroko rozumiane zagadnienia związane z poczuciem tożsamości i przynależności etnicznej, do których odnosi się w każdej części książki.

Głównym wkładem do badań dialektalnych jest tu szczegółowy opis i analiza rzeczywistego stanu gwary używanej w latach 50., 60. czy 70. XX wieku. Materiał czerpano zwłaszcza z języka respondentów mieszkających w przemysłowych miastach Górnego Śląska. Autorka nie szuka w tym języku reliktyw, nie próbuje ratować archaicznych, rdzennych, „swojskich” zjawisk językowych, ale sumiennie bada zastaną gwarę. Na ten fakt trzeba zwrócić uwagę zwłaszcza z tego względu, że Jolanta Tambor jest autochtonką, a w wypadku badaczy gwary rodzimej widoczny jest czasem brak dystansu do zjawisk językowych, których jako native-speakerzy nawet nie zauważają, ponieważ są dla nich oczywiste.

Opierając się na analizie materiału językowego zebranego z różnych źródeł, najczęściej mówionych, Autorka starała się określić abstrakcyjny stan gwary z III kwarty dwudziestego wieku. Można śmiało powiedzieć, że Jolancie Tambor udało się zrealizować ten zamiar z naddatkiem, ponieważ w pewnym sensie opisała też gwarę aktualnie używaną — jej respondenci w dalszym ciągu posługują się tą gwarą.

Wiele miejsca w swojej książce Autorka poświęca analizie zagadnień fonetycznych. Jest to zrozumiałe, ponieważ do najbardziej stałych zjawisk dialektalnych należą cechy foniczne języka. Zjawiska związane z wymową są najstabilniejsze i najodporniejsze na zmiany, cechy fonetyczne najtrudniej ulegają odkształceniu, co podkreślał już na początku XX wieku nestor polskiej dialektologii Kazimierz Nitsch.

Pośród zjawisk głosowych Tambor dokładnie opisuje funkcjonowanie samogłosek pochyłych. Wiadomo, że w niektórych gwarach śląskich zachowały one poprzedni stan rozwoju polszczy-